

GÖTEBORGS UNIVERSITET
PSYKOLOGISKA INSTITUTIONEN

**Barn som upplevt våld i hemmet - upplevelse av kontakt med
föräldrarna**

Maria Davidsson

Examensuppsats 30 poäng
Psykologprogrammet
Vårterminen 2015

Handledare: Ole Hultmann

Barn som upplevt våld i hemmet - upplevelse av kontakt med föräldrarna

Maria Davidsson

Syftet med föreliggande uppsats är att undersöka samband mellan frekvens av umgänge, värdering av umgängeskontakten och graden av våldsutsatthet i en grupp våldsutsatta barn aktuella inom barn- och ungdomspsykiatri. Data är hämtad från forskningsprojektet "Kartläggning och behandling inom BUP av barn som upplevt våld i sin familj". Svar från barn i åldern 7 till 17 år på 90 risk-/skyddsintervjuer har analyserats för att svara på frågeställningar kring hur ofta barnet träffar umgängesföräldern, vad barnet tycker om kontakten och samband mellan kön, ålder, vårdnad och våldsutsatthet. Resultatet visar att de flesta barnen är nöjda med lite eller ingen kontakt med umgängesföräldern. Få barn vill ha mer kontakt. Åsikten om umgänget samvarierar till stor del med barnets våldsutsatthet.

Direkt våld mot barn är ett folkhälsoproblem i Sverige. Rädda barnen (2007) uppskattar att cirka 190 000 barn varje år utsätts för våld i hemmet i Sverige. I en elevenkät där man frågade fler än 100 000 skolbarn i åldern 15-16 år om de blivit utsatta för kroppslig bestraffning svarade 14 % att de blivit slagna av sina föräldrar eller någon annan vuxen i hemmet. Upprepat våld rapporterades av 3 % av eleverna (Janson, Jernbro & Långberg, 2011). Att växa upp i ett hem där våld förekommer innebär ökad risk för att utveckla problem rörande välmående och hälsa (Krug, Dahlberg, Mercy, Zwi & Lozano, 2002; Holt, Buckley & Whelan, 2008). Svårigheter som kan knytas till upplevelse av våld är emotionella störningar, beteendeproblem, depression, sämre skolprestationer och psykosomatiska problem (Kitzmann, Gaylord, Holt & Kenny, 2003).

Det är vanligare att ensamstående kvinnor utsätts för våld och involveras i juridiska vårdnadstvister eller konflikter kring umgänget (BRÅ, 2000). Trots att pappan har utsatt mamma och barn för våld, så har barnet ofta umgänge med pappan (Röbäck, 2012). Socialstyrelsen har i en undersökning visat att det sällan görs strukturerade risk-/skyddsbedömningar hos Socialtjänst eller hos barn- och ungdomspsykiatri (BUP) när det gäller barn som har umgänge med den man som utsatt mamman för våld. Våldet blir då osynligt för de instanser som ska skydda barnet (Socialstyrelsen, 2009).

Hälso- och sjukvården spelar en viktig roll i att upptäcka och förebygga våld mot barn, samt att ge behandling åt de som utsätts. Det finns dock få studier, såväl nationellt som internationellt, som kartlägger frekvensen av våld inom familjer som kommer till barn- och ungdomspsykiatri, trots att det finns ett behov av att utveckla insatserna gällande utredning och behandling för denna grupp (Eriksson, 2006). De få studier som finns tyder på att en relativt stor andel barn inom BUP är utsatta för våld i hemmet, i USA (Ford, Gagnon, Connor & Oerson, 2011), Spanien (Olaya, Ezpeleta, de la Osa, Granera & Doménech, 2010), Norge (Ormhaug, Jensen, Hukkelberg, Holt & Egeland, 2012), Finland (Ryynänen, 2015) och Sverige (Hultmann & Broberg, in press).

För att öka kunskapsläget kring barn som upplever våld skapades år 2011 ett forskningsprojekt inom barn- och ungdomspsykiatri i Göteborg med syftet att undersöka effekten av Traumafokuserad KBT jämfört med ordinarie behandling för

våldsutsatta barn. Som en del av denna studie fick alla barn som kom på nybesök frågan om våld förekom i familjen. De som svarade jakande på denna fråga blev intervjuade med en strukturerad risk-/skyddsintervju. Dessa intervjuer utgör grunden för föreliggande uppsats.

Begrepp och definitioner

Det finns ingen enhetlig definition av olika former av våld mot barn. Vissa begrepp, exempelvis ”våld i hemmet” eller ”våld i familjen”, är otydliga vad gäller offer och förövare (Överlien, 2007). Utifrån barnens perspektiv är en enhetlig definition av stor vikt, då en osäkerhet om vad som menas med barnmisshandel drabbar barnen genom att det påverkar vilka händelser som blir anmälningsbara och vilka åtgärder som får vidtas. Internationellt ses ”child maltreatment”, översatt till barnmisshandel på svenska, som ett övergripande begrepp som innefattar fysiskt och psykiskt våld, omsorgsbrist, samt sexuella övergrepp (Myers, 2001). Kommittén mot barnmisshandel föreslår att ”barnmisshandel är när en vuxen person utsätter ett barn för fysiskt eller psykiskt våld, sexuella övergrepp, kränkningar eller försummar att tillgodose barnets grundläggande behov. Med barn avses varje människa under 18 år.” (SOU 2001:72, s. 120).

Barnmisshandel i form av fysiskt våld innebär att en vuxen person medvetet orsakar barnet skada eller smärta. Exempel på fysisk barnmisshandel är att slå med eller utan tillhygge, nypa, sparka, knuffa eller fysiskt bestraffa. (SOU 2001:72).

Psykisk barnmisshandel innebär att föräldern systematiskt eller under lång tid förmedlar till barnet att det är värdelöst eller tillskriver barnet negativa egenskaper. Vid allvarliga fall ses det som misshandel även om det gäller en enstaka företeelse. Exempelvis betecknas förlöjligande, isolering från sociala kontakter och att tvingas bevittna våld i sin närmiljö som psykisk misshandel (SOU 2001:72).

Alla former av sexuella handlingar som påtvingas ett barn av en vuxen person räknas som sexuella övergrepp, exempelvis blottning inför barnet, sexuellt betonade smekningar och fullbordade vaginala, anala eller orala samlag (SOU 2001:72).

Försummelse innebär att en vuxen person inte tillgodoser barnets behov, exempelvis hygien, omvårdnad och uppmärksamhet, och därmed äventyrar barnets fysiska eller psykiska hälsa (SOU 2001:72).

Flera olika begrepp används för att beskriva barns våldsupplevelser. Ett vanligt begrepp är ”barn som bevittnar våld”, vilket å ena sidan understryker barnets perspektiv men å andra sidan leder tankarna till att barnet står utanför händelsen (Eriksson, 2007). ”Barn som upplever våld” är ett bredare begrepp som inkluderar andra våldsupplevelser än bevittnande. Att uppleva våld kan innebära att man utsätts direkt eller att man utsätts för våldets konsekvenser, så som sönderslagna möbler eller blåmärken, vilket också bidrar till barnets rädsla. Barn är dessutom aktiva aktörer i våldssituationen, då de ofta försöker ingripa genom att till exempel få med sig mamma in i ett låsbart rum när våldet börjar (Eriksson, 2007; Överlien & Hydén, 2009).

I föreliggande uppsats kommer begreppet ”barn som upplever våld” att användas, då det betonar att barnet är ett subjekt. Våld i nära relationer används synonymt med engelskans Intimate Partner Violence. Den förälder barnet bor hos kommer att kallas *boendeföräldern* och den förälder som barnet inte bor med kallas *umgängesföräldern*.

Vem utövar våldet och vem utsätts?

Enligt Brottsförebyggande rådet (BRÅ, 2011) är det främst män som tas upp i polisanmälningar som misstänka för barnmisshandel, cirka två tredjedelar av de misstänkta är män. De flesta misstänka förövare är i åldern 25-29 år (20 %) eller 30-39 år (45 %), vilket har sin förklaring i att de flesta småbarnsföräldrar är i dessa åldrar. Nio av 10 av de som anmäls som misstänka under åren 1997-2009 är biologiska föräldrar. Janson et al. (2011) fann att i familjer med våld mellan vuxna är risken 10 gånger så stor att även barnen blir utsatta för våld.

I material insamlat av BRÅ (2009) under 00-talet var 58 % av de barn utsatta för barnmisshandel pojkar och 42 % flickor. Det har under 00-talet även gjorts fler anmälningar av familjevåld mot barn i åldern 0-6 än mot äldre barn. Tolv procent av barnen var i åldern 0-1 år och 60 % i åldern 4-6 år.

En stor del av de anmälda brotten har ägt rum i familjer med sämre socioekonomiska förutsättningar. Det finns även en överrepresentation av anmälningar av barnmisshandel från familjer där föräldrarna är separerade eller skilda, vilket förekom i 48 % av fallen (BRÅ, 2011). Även i BRÅ:s kartläggning från 2000 visade det sig att merparten av offren för barnmisshandel hade skilda föräldrar, vilket gällde 65 %. BRÅ konstaterar även att det är ca 12 gånger vanligare att ett barn med skilda föräldrar är föremål för en anmälan om barnmisshandel än vad det är för barn med sammanboende föräldrar (BRÅ, 2000). Även Hedtjärn, Hultmann och Broberg (2014) fann att de mammor som berättade att de utsatts för våld i hemmet oftare hade ensam vårdnad om barnet, vilket kan bero på att det är svårare för mamman att söka sig till BUP om föräldrarna har gemensam vårdnad och pappan motsätter sig kontakt med vården. Siffror från Statistiska centralbyrån (Häll, 2004) bekräftar att fler ensamstående mammor berättar om våld i parrelationen. Av detta kan man dra slutsatsen att benägenheten att anmäla den andra föräldern för misshandel ökar när man inte längre bor ihop, då de sociala följderna i den egna tillvaron blir mindre.

Janson et al. (2011) fann att utlandsfödda elever precis som sina föräldrar hade en mer positiv inställning till kroppslig bestraffning än svenskfödda. Detta resultat återfinns hos andra forskare, som menar att man delvis kan förklara detta utifrån kulturella skillnader i synen på barnuppfostran, men även av de svårigheter som kan uppstå i ett nytt land, så som ekonomiska problem, språksvårigheter och arbetslöshet (Lindell & Svedin, 2001; Maker, Shah & Agha, 2005).

Janson et al. (2011) fann även att de barn som hade någon form av kronisk sjukdom eller funktionshinder hade blivit fysiskt misshandlade i betydligt högre grad än de friska eleverna. Detta stöds även av annan forskning som funnit att barn med funktionsnedsättningar löper minst dubbelt så stor risk att misshandlas. Även barn med beteendestörningar eller inlärningssvårigheter löper större risk för att misshandlas (Roberts, 1988; Rädda barnen, 2007).

Konsekvenser av att vara våldsutsatt

Forskning tyder på att våldsutsatta barn är i stort behov av insatser från barn- och ungdomspsykiatri. Ungefär 60 % av de barn som utsatts för våld uppvisar psykiatriska symtom (Grych, Jouriles, Swank, McDonald & Norwood, 2000). Ibland förklaras antalet rapporterade svårigheter av hur grovt våld barnet har upplevt (Grych et al.,

2000), men inte alltid (Kitzmann et al., 2003). Man ser små skillnader i konsekvenser för de barn som bevittnat våld utan att bli utsatta själva och de barn som blivit direkt utsatta (Wolfe, Crooks, Lee, McIntyre-Smith & Jaffe, 2003). Det finns inga entydiga fynd angående ålder eller kön som kan förklara graden av problem hos barnen (Kitzmann et al., 2003). Yngre barn är dock utsatta för våld i hemmet i högre grad än äldre barn, förmodligen för att de brukar hålla sig nära föräldrarna (Georgsson, 2013).

Det finns ett samband mellan att växa upp med våld i hemmet och utagerande och inåtvända problem (Chan & Yeung, 2009), såväl som symptom på trauma och sociala, emotionella och beteendemässiga problem (Evans, Davies & DiLillo, 2008). Barn vars mamma varit utsatt för våld besöker även sjukvården oftare och använder mer medicin (Olofsson, Lindqvist, Gådin, Bråbeck & Danielsson, 2011; Schluter & Paterson, 2009). I en stor svensk studie har man funnit att de barn som upplevt våld oftare skadade sig själva, hade sämre fysisk hälsa och fler psykiska problem än de barn som inte upplevt våld. Även våldsamt beteende, droganvändning, snatteri och sexuell risktagande var vanligare förekommande bland de barn som upplevt våld (Annerbäck, 2011). Desorganiserad anknytning är överrepresenterad hos barn som lever i familjer där våld och försummelse förekommer (Cyr, Euser, Bakermans-Kranenburg & Van Ijzendoorn, 2010) och har funnits vara en viktig del i utvecklingen för psykopatologi (Ijzendoorn, Schuengel & Bakermans-Kranenburg, 1999).

Almqvist och Broberg (2013) fann i sin studie att de barn som bevittnat våld mot mamma i större utsträckning hade emotionella störningar och hyperaktivitet än barnen i kontrollgruppen. Ungefär två tredjedelar av barnen i studien hade en symtombelastning som indikerade att de var i behov av behandling. Tjugofyra procent av barnen i samma studie uppfyllde samtliga kriterier på posttraumatiskt stressyndrom (PTSS) när mammorna berättade om barnens symptom. Även Christensen (2007) fann att barn i familjer där mamma har misshandlats löper större risk för svårigheter och problem, exempelvis psykosociala problem, koncentrationssvårigheter eller konflikter med kamrater och lärare än barn vars mamma inte blivit misshandlad.

Våldsutsatta barn är dock ingen homogen grupp och vissa barn som upplevt våld klarar sig utan emotionella eller beteendemässiga problem (Georgsson, 2013). Vilket avtryck upplevelsen ger barnet beror på dess förmåga till bemästrande och vilka resurspersoner barnet har i sin närhet. Barn som kan ta hand om sina småsyskon och har en god anknytning till mamman klarar sig bättre mot ångest (Lyckner & Metell, 2001). Andra faktorer hos barnet som fungerar skyddande mot våldets konsekvenser är bland annat självförtroende, goda skolresultat, utvecklande av fritidsintressen och empati (Howell, 2011).

Vårdnad, boende och umgänge

I Sverige förekommer två sorters vårdnad: gemensam och ensam. Gemensam vårdnad är norm och föräldrarna är då gemensamt ansvariga för barnets omvårdnad och för att dess fysiska och psykiska behov blir tillfredsställda (Eriksson, 2003). Ensam vårdnad är mycket ovanligt, men kan ske om ogifta föräldrar inte anmäler gemensam vårdnad eller om den gemensamma vårdnaden upplöses i domstol (Schiratzki, 2014).

Vid gemensam vårdnad kan barnet bo hos en förälder eller växelvis hos båda, beroende på vad föräldrarna kommer överens om (Eriksson, 2009). Om det inte är möjligt för föräldrarna att komma överens kan en av dem väcka talan vid domstol

(Röbäck, 2012). Vid tolkning av barnets bästa i samband med tvister om vårdnad utgår man ifrån att det är god och nära kontakt med båda föräldrar. Om det framkommer uppgifter om att en av föräldrarna är olämplig som vårdnadshavare, till exempel på grund av misshandel mot den andra föräldern eller barnet, ska en riskbedömning göras (Schiratzki, 2014).

Barnet har rätt till umgänge med den förälder som hen inte bor med. Om föräldrarna kommer överens kan de avtala om umgänget, annars kan domstolen fatta beslut i frågan. Om nödvändigt för barnets trygghet kan domstolen sätta regler för umgänget, till exempel att det ska ske tillsammans med en kontaktperson (Eriksson, 2009). Umgänge talas om som en rättighet för barnet, men i enlighet med Föräldrabalken kan föräldern kräva umgänge med barn under 18 år. Om umgänget inte blir av kan det kan verkställas med polishämtning av barnet (Schiratzki, 2014) och umgängesföräldern kan hävda umgängessabotage och kräva att vårdnaden flyttas över till sig. För ett barn som vill ha umgänge med en förälder som vägrar finns inga åtgärder att ta till, varken ekonomiska eller rättsliga (Eriksson, 2003).

Vårdnad och barn som upplever våld. Vårdnadssituationen och boendet är en viktig del i risk-/skyddsbedömningen av flera anledningar. Barn till ensamstående föräldrar utsätts oftare för våld (BRÅ, 2011) och fortsatt umgänge med den förälder som utsatt familjen för våld är en risksituation för förnyade våldsamheter (Jaffe & Crooks, 2007). Ensam vårdnad och juridiska tvister angående vårdnad är vanligare bland de barn som upplevt våld (Socialstyrelsen, 2009). Hultmann och Broberg (in press) fann att 44 % av barnen i deras undersökning om våldsutsatta barn inom BUP bodde med båda föräldrarna och 65 % hade gemensam vårdnad. Bretan och Nilsson (2014) fann att hälften av de våldsutsatta barn som var aktuella inom BUP hade kontakt med umgängesföräldern kände sig trygg hos denne, men 39 % av barnen rapporterade även att umgängesföräldern någon gång blivit så farlig att de behövt gå därifrån.

Barns röst i vårdnadstvister. Det finns möjlighet för barnet att komma till tals i mål som gäller dess vårdnad, boende och umgänge. Om barnet har synpunkter och bedöms ha uppnått tillräcklig mognad bör domstolen respektera och följa barnets önskan (Andersson, Aronsson, Hessle, Hollander & Lundström, 2004; Eriksson, 2009). Barnets vilja tillmäts betydelse beroende på dess ålder och mognad, men det finns inte någon åldersgräns i lagtexten. Praxis har rört barn mellan elva och fjorton år, men i opublicerade domar har yngre barns vilja getts betydelse (Schiratzki, 2008). I praktiken gör man dock sällan skillnad på att barn kan bli lyssnade på och att barns vilja kan tillmätas betydelse, då man i de flesta domar inte redovisar barnets vilja alls. I vissa fall redovisas inte barnets vilja av anledningen att barnets åsikt inte ska kunna vändas emot barnet av den andre föräldern. Tanken är alltså att ansvarsbefria barnet, samtidigt som det innebär att barnets vilja inte blir tydlig inför rätten och därför svår att beakta (Röbäck, 2008).

Barns känslor för en våldsutövande förälder

Det finns väldigt lite forskning om hur barn utsatta för våld i hemmet upplever kontakten med umgängesföräldern. Forskningen som finns tyder på att barnen ofta har en förvrängd och ambivalent bild av sin pappa. En strategi för barnet kan då vara att föreställa sig att hen har två pappor: en elak pappa som har slagit mamma och en snäll pappa som man längtar efter (Arnell & Ekbom, 2006; Georgsson, 2013). Weinehall

(1997) fann att flickor ofta betraktar sin far ur flera aspekter, som en bra pappa man kan tycka om och en sämre pappa som man måste lära sig att acceptera. Bland pojkar var det vanligare att uttala sig negativt om fadern. Många ungdomar hade under sin uppväxt känt ett stort hat mot sin far och fantiserade ofta om att hämnas på honom. Flera ungdomar brottades även med tankar om risken att bli lik sin förälder.

Många barn beskriver att rädsla hindrar dem från att såväl uttrycka som känna ilska mot fadern. Barn som bor med fadern upplever ofta svårigheter med att uttrycka sin vilja angående boendet och kontakten med honom. De barn som inte har kontakt med fadern har ofta lättare att uttrycka känslor av ilska mot fadern, men även dessa barn uttrycker ambivalenta känslor (Georgsson, 2013). I intervjuer med barn på kvinnojourer har man funnit att barnen beskrev papporna som våldsamma, lata, manipulerande och krävande (Cater & Forssell, 2012). Vissa barn beskriver dock inte pappan enbart i relation till våld, utan som föränderlig med även goda sidor (Cater, 2007).

I intervjuer med personer som arbetar vid umgängescentra har framkommit flera olika teman. Det vanligaste temat var ”det rädda barnet”. Barnen beskrevs som nervösa och några försökte desperat ta sig ur situationen. Vissa barn grät mycket, vissa kräktes och vissa barn var helt tysta och vågade inte säga något. Ett annat tydligt tema var ”det förvirrade barnet”, vilket oftast berodde på att barnet inte förstod orsaken till umgänget. ”Det manipulerade barnet” var ytterligare ett tema, där barnen verkade upprepa den andra förälderns ord. En person beskrev att det ”händer ibland att barnet glömmer att hon ska hata sin pappa hemskt mycket” (Forsberg & Pösö, 2007, s. 203). Vid vissa träffar var det även förekommande att barnet var tvungen att ta på sig den vuxna rollen, ”det ansvarstagande barnet”. Trots att beskrivningarna var övervägande negativa fann man även temat ”det glada barnet”, då umgänget hade blivit en positiv upplevelse för barnet (Forsberg & Pösö, 2007).

Det har inte heller forskats så mycket om barns upplevelser av sin boendeförälder efter våld. Barnen tappar ofta tilliten till den förälder som utsatts för våld (Metell, 2001). Mamman är ofta upptagen med att skydda sig och finns därför inte tillgänglig för barnet när det söker tröst och mammans status i barnens ögon undergrävs av pappans kränkningar (Lyckner & Metell, 2001).

Risk-/skyddsbedömningar

Barn som utsätts för våld behöver främst skyddas från våldet och risken för fortsatt våldsutsatthet behöver bedömas. Dessa risk-/skyddsbedömningar kan göras på olika sätt och de flesta forskare förespråkar kliniska eller standardiserade bedömningar. Kliniska bedömningar innebär att man fattar beslut baserat på vad man vet om klientens omständigheter och bygger på en blandning av intuition, professionell kunskap och erfarenhet. Kliniska riskbedömningar har dock låg reliabilitet, det vill säga att olika personer inte gör samma bedömning gällande samma barn. Standardiserade bedömningar har däremot större potential att ge objektiva och reliabla bedömningar av barn och familjers risk för fortsatt våldsutsatthet. Standardiserade bedömningar är baserade på vetenskapliga empiriska studier, vilket innebär att risker bedöms utifrån riskfaktorer som påvisats i forskning, och genomförs med någon form av standardiserat bedömningsinstrument. Den standardiserade bedömningen ger ett underlag som sedan tolkas av en behandlare (Gambrill & Shlonsky, 2000; Brännström, 2007; Tingberg, 2012).

Risk-/skyddsbedömningar på BUP-mottagningen i Göteborg. Inom forskningsprojektet på BUP-mottagningen i Göteborg har man använt en strukturerad risk-/skyddsbedömning som primärt är utvecklad för att användas i familjer där barnet bor med endast en förälder. Bedömningen har gjorts när våld mot barn eller förälder har förekommit och barnet fortfarande umgås med den som utövat våldet (Hultmann, 2012). Risk-/skyddsbedömningen innehåller strukturerade frågeformulär om våld och består av en del som fylls i av barnet och en del som fylls i av föräldern, bland annat Conflict Tactic Scale – Child version (CTS-C) (Straus, Hamby, Finkelhor, Moore & Runyan, 1998) och Barnets Trygghet Hos Föräldern – Barndelen (BTHF_B) (Broberg & Hultmann, 2011). Intervjun tar cirka 30-45 minuter.

Kan vi lita på barns uppgifter?

Undersökningar där människor berättar om sig själva eller sin situation begränsas av att berättelserna man får ta del av är mer eller mindre subjektiva. Forskning har dock visat att små barn aktivt skapar minnen från händelser i livet och att barn från tre års ålder kan barn komma ihåg och på ett korrekt sätt återge detaljerade händelser, även om de kan behöva stöd från en vuxen för att berättelsen ska bli sammanhängande (Fivush, 1998). Barn utsatta för kraftig stress kan dock ha nedsatt förmåga att minnas och beskriva minnen, jämfört med barn som inte upplever stress. Stressade barns utsagor blir ofta kortare och innehåller mindre information (Sales, Fivush, Parker & Bahrack, 2009). Men även stressade barn kan från tre års ålder återge korrekt information om en traumatisk händelse som krävt sjukhusvård om de intervjuas på ett icke-ledande sätt (Peterson, 1995).

Sammanfattning

Många våldsutsatta barn inom BUP har fortsatt umgänge med sin pappa, trots att han utsatt mamma och barn för våld, vilket innebär en risk för fortsatt våldsutsatthet. Det är konstaterat att strukturerade risk-/skyddsbedömningar behövs inom flera instanser och ett sådant bedömningsinstrument prövas i en behandlingsstudie på en BUP-mottagning i Göteborg. Dessa bedömningar innehåller även beskrivningar av barnets upplevelse av kontakten med den som utövat våldet. Föreliggande uppsats bidrar till arbetet att beskriva nöjdhet med umgänge och boendeförälder hos de barn som kommer till BUP och uppger att de har upplevt våld i hemmet.

Syfte

Syftet med undersökningen är att analysera sambandet mellan umgänge, kontakt med föräldrar, hur barn värderar umgängeskontakten, och grad av våldsutsatthet i en grupp av våldsutsatta barn aktuella inom barn- och ungdomspsykiatriens öppenvård.

Frågeställningar

- I vilken omfattning umgås våldsutsatta barn aktuella inom BUP med sin umgängesförälder?
- Vad tycker våldsutsatta barn om sin umgängessituation?
- Hur samvarierar barns umgängesfrekvens och nöjdhet med kontakten med ålder, kön, vårdnadssituation och den omfattning av våld barnet har blivit utsatt för?

Metod

Projektet

Undersökningsgruppen var barn i åldern sju till 17 år som hade bevittnat våld eller utsatts direkt för våld av omsorgspersoner och ingick i en behandlingsstudie på BUP. Barnen har intervjuats med en strukturerad risk-/skyddsintervju som består av frågor om vårdnad, umgänge och boende, vars syfte är att belysa risken att åter utsättas för våld. Intervjun innehåller flera strukturerade frågeformulär om vilken typ av våld barnet har utsatts för.

Informanter

I föreliggande studie ingick svar från 90 informanter som intervjuats med risk-/skyddsbedömningen inom det pågående forskningsprojektet på BUP-mottagningen i Göteborg. Risk-/skyddsintervjuerna genomfördes då en förälder rapporterade att våld hade förekommit i en nära relation alternativt att barnet bevittnat detta eller utsatts själv. Urvalet bestod av de risk-/skyddsintervjuer där svar fanns på frågorna "Hur ofta träffar du förövaren?" och "Är du nöjd med hur ofta du träffar förövaren?" i formuläret BTHF_B. Risk-/skyddsbedömningar där informanter inte har svarat på dessa frågor har sorterats bort och ingår inte i analysen (N = 47).

Informanterna var mellan sju och 17 år. Genomsnittsåldern var 12,4 år ($sd = 2,7$), vid ifyllandet av formuläret. 47 (52 %) barn var i åldersgruppen 7-12 år och 43 (48 %) barn var i åldersgruppen 13-17 år. 40 % av informanterna var pojkar och 60 % var flickor.

Tabell 1

Barnets boende. (N=90)

Boendeförhållande	N (%)
Med mamma	49 (54)
Annat sätt	18 (20)
Med pappa	10 (11)
Med mamma och pappa	9 (10)
Växelvis hos mamma och pappa	4 (4)
Totalt	90 (100)

I tabell 1 framgår att den vanligaste förekommande boendesituationen var att barnet bodde tillsammans med modern, med eller utan styvfar, vilket 49 (54 %) informanter gjorde. Näst vanligast var att bo tillsammans med fadern, med eller utan styvmor, vilket tio (11 %) informanter gjorde. Nio (10 %) informanter bodde tillsammans med båda föräldrarna och fyra (4 %) informanter bodde växelvis hos mamma och pappa. 18 (20 %) informanter hade annat boende, till exempel Hem för vård och boende (HVB-hem). Frågorna i risk-/skyddsintervjun till barnen om nöjdhet med umgänge förutsatte att föräldrarna inte bor tillsammans. I de fall barnen bodde med båda föräldrarna har barnen tillfrågats om nöjdhet med kontakten med mamma (=boendeföräldern) respektive pappa (=umgängesföräldern).

Tabell 2

Vårdnad. (N=90)

Vårdnadstyp	N (%)
Gemensam	43 (48)
Mamma	40 (44)
Annan	4 (4)
Pappa	3 (3)
Totalt	90 (100)

Som framgår av tabell 2 har föräldrarna gemensam vårdnad i nästan hälften av fallen, motsvarande 43 informanter (48 %). I 40 (44 %) fall hade mamman ensam vårdnad och i tre (3 %) fall hade pappan ensam vårdnad. I fyra (4 %) fall hade någon annan vårdnaden om barnet.

Instrument

Barnets Trygghet Hos Föräldern – Barndelen (BTHF_B) är en halvstrukturerad intervju framtagen inom ramen för behandlingsstudien på BUP-mottagningen i Göteborg, i samarbete mellan Psykologiska Institutionen vid Göteborgs Universitet och BUP (Broberg & Hultmann, 2011). Intervjun består av två delar, varav den ena handlar om barnets upplevelse av kontakten med umgängesföräldern och innehåller strukturerade frågor om boende och umgänge, samt om det våld barnet bevittnat eller har utsatts för. Frågorna handlar om umgänge, om huruvida barnet upplevt sig trygg hos umgängesföräldern och på vilket sätt umgängesföräldern har kontaktat barnet. Den andra delen handlar om hur barnet upplevt umgänget med boendeföräldern. Intervjun innehåller både frågor med fasta svarsalternativ och öppna frågor. Endast svar på de fasta svarsalternativen behandlas i denna uppsats. Intervjun är primärt utvecklad för barn till frånskilda föräldrar och är inte utvärderad i tidigare studier (Broberg & Hultmann, 2011).

Child Conflict Tactics Scale – Child (CTS-C) är en skattningsskala som används för att mäta hur mycket våld barnet har upplevt (Straus et al., 1998). Barnet rapporterar om eventuellt våld från två föräldrar och anger vem de rapporterar om utifrån alternativen ”Mamma”, ”Styvmamma” och ”Annan” på det första formuläret och ”Pappa”, ”Styvpappa” och ”Annan” på det andra. I formuläret mäter fem frågor

psykiskt våld och åtta mäter fysiskt våld. Fyra frågor mäter icke våldsamma uppfostringsmetoder, men dessa undersöks inte i uppsatsen.

Delskalan psykiskt våld avser mäta handlingar som skapar rädsla eller psykiskt lidande hos barnet. Tre av de fem frågorna syftar till att mäta speciellt allvarligt psykiskt våld och utgör delskalan svårt psykiskt våld. Dessa frågor är *"Sagt till dig att du skulle skickas bort eller kastas ut ur huset"*, *"Svurit eller förbannat dig"* och *"Kallat dig dum, lat eller andra liknande saker"*. De övriga två frågorna lyder *"Hotat dig med stryk, men inte gett dig stryk"* och *"Gapat, skrikit eller skällt på dig"*.

Delskalan fysiskt våld avser mäta fysiskt våld uppdelat på kroppslig bestraffning och svårt fysiskt våld. Delskalan svårt fysiskt våld består av följande tre frågor: *"Gett dig en örfil"*, *"Kastat dig eller knuffat ner dig på golvet"* och *"Slagit dig med knytnäven eller sparkat dig"*. De övriga frågorna lyder *"Tagit hårt i dig eller ruskat om dig"*, *"Smällt dig på stjärten med ett skärp, hårborste eller annat hårt föremål"*, *"Gett dig smisk på stjärten med handflatan"*, *"Smällt till dig på handen, armen eller benet"* och *"Nypt dig"*.

Skalan har sex svarsalternativ för utsatthet det senaste året: *"En gång"*, *"Två gånger"*, *"3-10 gånger"*, *"Minst en gång i månaden"*, *"Flera gånger i månaden"* och *"Varje vecka eller nästan varje vecka"*. Man har även möjlighet att använda svarsalternativen *"Aldrig hänt"* samt *"Tidigare, men inte senaste året"*.

För att i redovisningen skilja på vilken del av CTS-C informationen i uppsatsen hämtas från kommer CTS-M användas när informationen kommer från formuläret som avser modern och CTS-F om det rör sig om formuläret som avser fadern. Om båda formulärena avses används CTS-C.

Beräkningarna av livstidsprevalens av våldsutsatthet på CTS har gjorts genom att de som uppgett utsatthet under det senaste året och tidigare, men inte senaste året har getts värde 1 och de som har uppgett att våldet aldrig har hänt har getts värde 0. Sedan har dessa värden räknats ihop till en skala för totalt våld, en skala för fysiskt våld och en skala för psykiskt våld för vardera föräldern. Skalan för totalt våld går från 0-13, för fysiskt våld från 0-8 och för psykiskt våld går skalan från 0-5.

Frekvenstabellerna av våldsutsatthet har gjorts genom att manuellt registrera hur många barn som uppgett minst en form av fysiskt eller psykiskt våld under det senaste året, tidigare än senaste året eller inte alls.

CTS är främst testat i situationer där föräldern är informant, då skalan ursprungligen är utformad för att vuxna ska rapportera om barn. Inga studier som beskriver reliabilitet då CTS-C används med barn har kunnat återfinnas.

Tillvägagångssätt

De frågor i BTHF_B som användes för att besvara frågeställningen om barnets upplevelse av kontakt med förövaren är *"Hur ofta träffar du förövaren?"* och *"Är du nöjd med hur ofta du träffar förövaren?"*. Ordet *förövare* ersattes i intervjusituationen med pappa, styvpappa, mamma, styvmamma eller ett namn. Svarsalternativen på frågan *"Hur ofta träffar du förövaren?"* var *"Bor med förövaren"*, *"Bor växelvis"*, *"Några gånger per månad"*, *"Någon gång i månaden"*, *"Några gånger om året"*, *"Träffar nästan aldrig förövaren"* och *"Aldrig"*. Svarsalternativen på frågan *"Är du nöjd med hur ofta du träffar förövaren?"* var *"Ja, jag är nöjd med nuvarande kontakt"*, *"Nej, jag vill ha mer kontakt"*, *"Nej, jag vill ha mindre kontakt"* och *"Nej, jag vill slippa kontakt"*.

Uppgifter om ålder, kön, vårdnad och boende är inhämtade från ett basdataformulär. I vissa fall, då uppgifter saknats i basdataformuläret, har uppgifter inhämtats från barnets journal. Frågeställningen om våldets omfattning har besvarats med skattningarna på CTS-C.

Det material som bedömdes relevant för uppsatsen inhämtades från en Excel-fil tillhörande forskningsprojektet. Data importerades sedan till SPSS.

Statistiska analyser

För sammanställning och statistiska analyser har Excel 2010 och SPSS v. 22 använts. χ^2 har använts för att undersöka skillnader mellan kategoriska variabler. Oberoende t-test har använts för att jämföra skillnader mellan grupper och beroende t-test har använts för att jämföra skillnader inom grupper. Vid jämförelser mellan fler än två grupper har ANOVA använts.

För att kunna undersöka skillnaden mellan barn i två utvecklingsfaser (barn i skolåldern och tonåringar) skapades två åldersgrupper: 7-12 år och 13-17 år. Denna uppdelning motiverades av att den innebär två ungefär lika stora grupper. Alfa-nivån sattes till .05. För att avgöra vilka celler som bidrog signifikant till resultatet beräknades standardiserade residualer (R) för cellerna. Standardiserade residualer 1,5 och högre redovisas (Hinkle, Wiersma & Jurs, 2003).

Reliabilitet

Den interna reliabiliteten mellan delskalorna på CTS-C är mätt med Cronbachs alfa. Skalan för både fysiskt och psykiskt våld visade god intern reliabilitet både på CTS-M ($\alpha = .82$) och CTS-F ($\alpha = .93$). Även skalan för fysiskt våld visade god intern reliabilitet både för CTS-M ($\alpha = .79$) och CTS-F ($\alpha = .90$). Skalan för psykiskt våld hade god intern reliabilitet för CTS-M ($\alpha = .77$) och CTS-F ($\alpha = .87$).

För delskalan svårt fysiskt våld var den interna reliabiliteten god för både CTS-M ($\alpha = .78$) och CTS-F ($\alpha = .92$). Även för delskalan svårt psykiskt våld var den interna reliabiliteten god för CTS-M ($\alpha = .72$) och CTS-F ($\alpha = .82$).

Hantering av bortfall

CTS-C. Samtliga 90 informanter har fyllt i antingen CTS-M eller CTS-F. CTS-M har en något högre svarsfrekvens (86) än CTS-F (84).

BTHF_B. Totalt rensades 47 intervjuer bort. Av dessa hade 29 inte svarat alls på formuläret BTHF_B och 18 hade inte svarat på de relevanta frågorna. I bortfallsgruppen är lite mer än hälften av barnen flickor. Genomsnittsåldern är 12,6 år. I ungefär två tredjedelar av fallen har modern ensam vårdnad och i ungefär en tredjedel av fallen har föräldrarna gemensam vårdnad. I tre fall har fadern eller någon annan vårdnaden. Bortfallsgruppen skiljer sig inte signifikant från undersökningsgruppen med avseende på våldsutsatthet (tabell 3).

Tabell 3

Skillnad i våldsutsatthet mellan undersökningsgruppen och bortfallsgruppen

Typ av våld	Skillnad i medelvärde	SD.	t	df	Sig. (2-tailed)
Totalt våld från modern	0.39	4.5	0.50	32	0.62
Totalt våld från fadern	-1.2	5.5	-1.2	29	0.25
Fysiskt våld från modern	0.09	2.7	0.19	33	0.85
Psykiskt våld från modern	0.27	2.2	0.74	36	0.46
Fysiskt våld från fadern	-0.40	3.3	-0.66	29	0.52
Psykiskt våld från fadern	-0.86	2.6	-1.9	31	0.07

Etik

När barn är informanter i forskning ställs särskilda etiska krav. Frågor rörande etik har behandlats och etikprövats inom ramen för det större forskningsprojektet. Dessa problemställningar har handlat om att hantera säkerhets- och trygghetsaspekter runt en hotad familj, att hantera information från fäder med gemensam vårdnad som utsatt familjen för våld och att ställa frågor om våld till föräldrar och barn på ett sätt som upplevs som stödjande.

Det mest aktuella etiska övervägandet i föreliggande uppsats är kraven på konfidentialitet och sekretess. För att tillgodose detta krav har all data bearbetats anonymt och har kodifierats på ett sätt som inte kan kopplas till patienten. Förbindelse om sekretess har undertecknats. Jag har haft en egen inloggning till journalsystemet som har kunnat granskas av berörd enhetschef. Tillstånd för journalgranskning har inhämtats från berörd verksamhetschef. Namnet på den BUP-mottagning där datainsamling har skett har anonymiserats.

Resultat

I resultatredovisningen redovisas först i vilken omfattning barnen umgås med umgängesföräldern och sedan redovisas vad våldsutsatta barn tycker om sin umgängessituation. Slutligen redovisas hur barnets nöjdhet med kontakten samvarierar med ålder, kön, vårdnadssituation och våldets omfattning.

I vilken omfattning umgås barnen med umgängesföräldern?

Sjuttionio barn (88 %) träffar sällan eller aldrig umgängesföräldern, vilket visas i tabell 4. Endast 11 barn träffar sin umgängesförälder ofta.

Tabell 4

Är du nöjd med hur ofta du träffar umgängesföräldern? N = 90.

		Är du nöjd med hur ofta du träffar umgängesföräldern?			
		Ja, nöjd med nuvarande kontakt	Nej, vill ha mer kontakt	Vill ha mindre kontakt, eller slippa helt	Totalt
Hur ofta träffar du umgängesföräldern?	Träffas ofta	9 (82 %)	1 (9 %)	1 (9 %)	11 (100 %)
	Träffas sällan eller aldrig	58 (73 %)	11 (14 %)	10 (13 %)	79 (100 %)
Totalt		67	12	11	90

Vad tycker våldsutsatta barn om sin umgängessituation?

Av de barn som sällan eller aldrig träffade umgängesföräldern var 58 (73 %) nöjda med det och 10 (13 %) önskade mindre kontakt (tabell 4). Elva barn (14 %) önskade mer kontakt med umgängesföräldern.

Elva barn träffade umgängesföräldern ofta. Av dessa var nio barn (82 %) nöjda med mängden kontakt och ett barn (9 %) ville ha mer. Endast ett barn (9 %) ville ha mindre kontakt (tabell 4). Gruppen av barn som träffar umgängesföräldern ofta är en speciell grupp på det vis att sex av barnen bor tillsammans med båda föräldrarna.

Barnen som träffade umgängesföräldern sällan eller aldrig. Inom gruppen *nöjda barn* var fördelningen av ålder och kön jämn (tabell 5). Av dessa 58 barn var 30 barn i åldersgruppen 7-12 år och de 28 resterande barnen var mellan 13-17 år. Trettioen av barnen var flickor och 27 var pojkar. I tre fall förekom att fadern hade ensam vårdnad och i tre fall förekom annan vårdnadsform. Den vanligaste vårdnadsformen var att modern hade ensam vårdnad, vilket gällde i 29 av fallen. I 23 fall hade föräldrarna gemensam vårdnad (tabell 6).

I gruppen som *ville ha mer kontakt* var åldersfördelningen jämn mellan åldersgrupperna, sex barn var 7-12 år och fem barn 13-17 år (tabell 5). Nio av barnen var flickor och två var pojkar. Den vanligaste förekommande vårdnadsformen var gemensam, vilken gällde i sju fall i denna grupp. I resterande fyra fall hade modern ensam vårdnad (tabell 6).

I gruppen som *ville ha mindre eller slippa kontakt* var barnen äldre, sju barn var flickor och 3 barn var pojkar. Av barnen var sju barn i åldern 13-17 år och resterande tre barn var i åldern 7-12 år (tabell 5). Den vanligaste vårdnadsformen var gemensam vårdnad, vilket gällde i sex fall (tabell 6). I de övriga fallen förekom ensam vårdnad av modern, vilket gällde tre barn, och annan vårdnadsform, vilket gällde ett barn.

Tabell 5

Barn som sällan eller aldrig träffar umgängesföräldern. N=79. N(%)

	Kön		Åldersgrupp	
	Flicka	Pojke	Yngre	Äldre
Nöjda (N=58)	31 (53)	27 (47)	30 (52)	28 (48)
Vill ha mer (N=11)	9 (82)	2 (18)	6 (55)	5 (45)
Vill ha mindre eller slippa kontakt (N=10)	7 (70)	3 (30)	3 (30)	7 (70)
Totalt	79		79	

Tabell 6

Barn som sällan eller aldrig träffar umgängesföräldern. N=79. N(%)

	Vårdnad			
	Gemensam	Modern	Fadern	Annan
Nöjda (N=58)	23 (40)	29 (50)	3 (5)	3 (5)
Vill ha mer (N=11)	7 (64)	4 (36)	0 (0)	0 (0)
Vill ha mindre eller slippa kontakt (N=10)	6 (60)	3 (30)	0 (0)	1 (10)
Totalt	79			

Barnen som träffade umgängesföräldern ofta. Nio barn var i gruppen *nöjda*. Av dessa nio barn var sex barn i åldersgruppen 7-12 år och tre barn i gruppen 13-17 år. Fem barn var flickor och fyra var pojkar. I sex fall förekom gemensam vårdnad och i de resterande tre fallen hade modern ensam vårdnad.

Ett barn var i gruppen *vill ha mer kontakt*. Detta barn är en flicka i åldersgruppen 7-12 år. I detta fall gällde det gemensam vårdnad.

Ett barn var i gruppen *vill ha mindre eller slippa kontakt*. Detta barn är en flicka i åldersgruppen 7-12 år som har modern som vårdnadshavare.

Hur samvarierar barnets umgängesfrekvens och nöjdhet med kontakten med ålder, kön, vårdnadssituation och våldets omfattning?

När man jämför alla 90 barn framgår att de under sin livstid varit utsatta för signifikant mer fysiskt våld ($M_{min} - M_{max} = 0-8$) från fadern ($M = 2,43, sd = 2,63$) än från modern ($M = 1,65, sd = 2,07$), $t(79) = -2,05, p < .05$ (Cohens $d = 0,33$). När det endast gäller det senaste året framgår av tabell 7 och tabell 8 att fler barn uppger sig ha blivit utsatta för både fysiskt och psykiskt våld av modern än av fadern under det senaste året.

Tabell 7

Frekvens av våld från modern. N(%)

	Fysiskt och psykiskt våld	Enbart fysiskt våld	Enbart psykiskt våld
1-2 gånger det senaste året	4 (4)	11 (12)	4 (4)
Flera gånger det senaste året	61 (68)	37 (41)	61 (68)
Tidigare, men inte det senaste året	10 (11)	11 (12)	10 (11)
Har aldrig hänt	11 (12)	27 (30)	11 (12)
Missing	4 (4)	4 (4)	4 (4)
Total	90 (100)	90 (100)	90 (100)

Tabell 8

Frekvens av våld från fadern. N(%)

	Fysiskt eller psykiskt våld	Fysiskt våld	Psykiskt våld
1-2 gånger det senaste året	6 (7)	5 (5)	4 (4)
Flera gånger det senaste året	51 (57)	32 (36)	50 (56)
Tidigare, men inte det senaste året	17 (19)	18 (20)	20 (22)
Har aldrig hänt	10 (11)	29 (32)	10 (11)
Missing	6 (7)	6 (7)	6 (7)
Total	90 (100)	90 (100)	90 (100)

Barn som träffar umgängesföräldern sällan eller aldrig. Vid jämförelse av de tre grupper av barn som träffar umgängesföräldern sällan eller aldrig framkommer få skillnader mellan barnen. Inga signifikanta skillnader gällande ålder, kön eller vårdnad har återfunnits. Inte heller framkommer några signifikanta skillnader gällande våldsutsatthet från modern och fadern inom dessa tre grupper.

Barnen i gruppen *vill ha mindre eller slippa kontakt* ($M = 7,20$, $sd = 3,52$) har blivit utsatta för mer totalt våld ($M_{min} - M_{max} = 0-13$) från fadern än barnen i gruppen *vill ha mer kontakt* ($M = 3,11$, $sd = 3,06$), $F(2) = 2,91$, $p = .061$. Post-hoc test Bonferroni visade att grupperna skiljer sig åt ($M_{diff} = -4,09$, $sd = 1,71$), $p = 0,06$.

Barnen i gruppen *vill ha mindre eller slippa kontakt* ($M = 3,80$, $sd = 1,55$) har även blivit utsatta för signifikant mer psykiskt våld ($M_{min} - M_{max} = 0-5$) från fadern än gruppen *vill ha mer kontakt* ($M = 1,78$, $sd = 1,72$), $F(2) = 3,35$, $p < .05$. Post-hoc test Bonferroni visade att grupperna skiljer sig åt ($M_{diff} = -2,02$, $sd = 0,79$), $p < .05$.

Det har inte återfunnits några signifikanta skillnader gällande totalt våld från modern, fysiskt våld från modern, psykiskt våld från modern eller fysiskt våld från fadern mellan grupperna *nöjda*, *vill ha mer* och *vill ha mindre eller slippa*.

Barn som är nöjda med umgängeskontakten. Barnen i gruppen *nöjda och träffas ofta* har blivit utsatta för signifikant mer fysiskt våld ($M_{min} - M_{max} = 0-8$) från modern ($M = 3,25$, $sd = 2,55$), än barnen i gruppen *nöjda och träffas sällan eller aldrig* ($M = 1,38$, sd

= 1,78), $t(61) = 2,61$, $p < .05$ (Cohens $d = 0,85$). Det fanns inga signifikanta skillnader gällande ålder, kön och vårdnad. Det finns inte heller några skillnader gällande psykisk våldsutsatthet, samt fysiskt våld från fadern och totalt våld från modern eller fadern.

Nöjda och missnöjda barn. Barnen i gruppen *vill ha mindre eller slippa och träffar sällan eller aldrig* ($M = 3,80$, $sd = 1,55$) har blivit utsatta för mer psykiskt våld ($M_{min} - M_{max} = 0-5$) från fadern än barnen i gruppen *nöjda och träffar ofta* ($M = 2,00$, $sd = 1,85$), $t(16) = -2,25$, $p < .05$ (Cohens $d = 1,05$). Några skillnader mellan ålder, kön och vårdnad fanns inte.

Diskussion

Sammanfattning av resultat

De flesta barnen träffar umgängesföräldern sällan eller aldrig och är nöjda med det. Ungefär en tiondel träffar umgängesföräldern sällan eller aldrig och vill ha mer kontakt och ytterligare en tiondel träffar umgängesföräldern sällan eller aldrig och vill ha mindre kontakt eller slippa helt. En liten del träffar umgängesföräldern ofta och är nöjda med det, men två tredjedelar av denna grupp bor tillsammans med umgängesföräldern. Ett barn träffar umgängesföräldern ofta och vill ha mindre kontakt eller slippa helt. Åsikten om umgänge samvarierar till stor del med våldsutsattheten, då de barn som är nöjda med att träffa umgängesföräldern ofta har blivit utsatta för mindre våld än de som träffar umgängesföräldern sällan eller aldrig och vill ha mindre kontakt. De barn som träffar umgängesföräldern sällan eller aldrig och vill ha mindre kontakt har blivit utsatta för mer våld än de barn som träffar umgängesföräldern sällan eller aldrig och vill ha mer kontakt.

I vilken omfattning umgås barnen med umgängesföräldern?

Majoriteten av barnen träffar umgängesföräldern sällan eller aldrig. Över hälften av barnen bor tillsammans med modern, med eller utan styvfar, vilket avviker från normalpopulationen. Lite mindre än hälften av informanterna uppger gemensam vårdnad. Att modern har ensam vårdnad gäller också i nästan hälften av fallen, vilket avviker från befolkningen i stort. Av denna information framgår att det är vanligast att fadern är umgängesföräldern och att han i ungefär hälften av fallen uppbär gemensam vårdnad.

Resultaten visar att våldsutsatta barn inom BUP sällan eller aldrig umgås med sin pappa. De vanligaste vårdnadsformerna är gemensam vårdnad och ensam vårdnad av modern. Vid gemensam vårdnad har umgängesföräldern rätt till umgänge, vilket i många fall i undersökningsgruppen inte verkar utnyttjas. I ungefär hälften av fallen förekommer ensam vårdnad av modern, vilket kan förklara varför umgänget inte sker, då man kan tänka sig att modern motsätter sig umgänge på grund av våldsamma erfarenheter av fadern. Om föräldrarna har gemensam vårdnad kan inte mamman hindra umgänge med barnet, så för att säkerställa barnets trygghet måste hon se till att barnet inte träffar pappan genom att skilja sig och se till hon får ensam vårdnad. Hedtjärn, Hultmann och Broberg (2009) fann att våldsutsatta mammor oftare hade ensam vårdnad

om barnet. En förklaring till detta resultat kan vara att det inte är möjligt för mamman att söka sig till BUP om föräldrarna har gemensam vårdnad och pappan motsätter sig kontakt med psykiatrin. Att barnen är nöjda med att träffa umgängesföräldern sällan eller aldrig kan även bero på personfaktorer hos denne, till exempel om fadern dricker alkohol eller tar droger och barnet inte vill träffa honom av den orsaken.

I gruppen *nöjda* barn som träffar umgängesföräldern ofta bor två tredjedelar av barnen tillsammans med båda föräldrarna. Formuläret är utformat för att användas där en ensamstående förälder kommer till BUP med sitt barn och att fråga dessa barn hur de upplever kontakten med umgängesföräldern sänker validiteten på frågan. I intervjusituationen har frågorna dock omformulerats, så att de blivit meningsfulla för ett barn som bor med båda föräldrarna.

Vad tycker våldsutsatta barn om sin umgängessituation?

De flesta barnen tillhör gruppen *nöjda* och träffar umgängesföräldern sällan eller aldrig. Detta stämmer väl överens med tidigare forskning, som visar just att många barn som blivit utsatta för våld i hemmet känner negativa känslor mot den förälder som utsatt familjen för våld (Weinehall, 1997) och att det är lättare att uttrycka de negativa känslorna mot fadern när man inte längre bor med honom (Georgsson, 2013). Man kan också tänka sig att mamman inte uppmuntrar umgänge då hon inte känner sig trygg med att lämna barnet hos fadern. Fadern efterfrågar inte umgänget eller avstår på grund av moderns motvilja mot umgänge. Barnet uttrycker inte egen vilja att träffa fadern på grund av de negativa känslorna och tidigare erfarenheter av våld och rädsla att det ska upprepas.

Gruppen *vill ha mer kontakt* och träffar umgängesföräldern sällan eller aldrig utgör cirka en tiondel av undersökningsgruppen. Att dessa barn vill ha mer kontakt med umgängesföräldern kan bero dels på att många barn som upplevt våld i familjen upplever förövaren som både god och ond, och som någon man kan längta efter även om personen utsatt barnet för våld (Arnell & Ekblom, 2006; Georgsson, 2013). Det kan bero på att många barn tappar tilliten till den förälder som blivit utsatt för våld (Metell, 2001) och därför hellre vill träffa en stark förälder som man inte upplever har brustit i tilliten. Barnen kan också börja identifiera sig med förövaren och strävar då efter att bli accepterade och sedda av honom. I gruppen är majoriteten av barnen flickor och forskning har funnit att flickor och pojkar förhåller sig till förövaren på olika sätt. Pojkar har en tendens att identifiera sig med pappan när han utövar våld och imiterar pappans beteende, och blir då själv våldsam. Flickor identifierar sig däremot snarare med pappan när han visar ångest, skam och skuld för det han har gjort, och då ger flickan honom stöd (Lyckner & Metell, 2001). Att majoriteten flickor vill träffa umgängesföräldern ofta kan bero på att flickan ser honom som ångerfull och tycker synd om honom som utan hennes umgänge blir helt ensam. I kombination med att mamman ses som den förälder som har svikit i sin omsorg genom att inte kunna skydda barnen, kan pappan uppfattas som den bättre föräldern.

Vid våld i nära relationer tycker många att det är en självklarhet att offret skulle vilja ha så lite som möjligt att göra med den som utsatt personen för våld. ”Varför går hon inte?” är en vanlig fråga i diskussioner om våld i nära relationer. Forskning visar att när man har varit utsatt för våld under en längre tid normaliseras våldet och ses till slut som en del av en normal vardag. Det innebär även att offret internaliserar

våldsutövarens bild av våldets orsak och att offret ser sig själv som ansvarig för våldet (Lundgren, 2004). Barn som blir utsatta för våld kan få höra att det var för att de var bråkiga eller för att mamma hade gjort något fel, och att våldet egentligen inte är våldsutövarens ansvar. Då binds barnet till våldsutövaren, vilket kan förklara varför en del barn är nöjda med att ha kontakt med umgängesföräldern, eller varför några barn till och med vill ha mer kontakt.

Även gruppen *vill ha mindre kontakt eller slippa* och träffar umgängesföräldern sällan eller aldrig utgör ungefär en tiondel av undersökningsgruppen. De flesta i gruppen är flickor och i åldern 13-17 år. Äldre barn har större möjlighet att framföra sin åsikt och göra sin röst hörd, vilket kan förklara att majoriteten av gruppen tillhör den äldre åldersgruppen. Den vanligaste vårdnadsformen i denna grupp är gemensam vårdnad, vilket innebär att barnet kan tvingas till umgänge. Umgängessituationen kan skapa otrygghet för både modern och barnet, då fadern kan använda umgänget som ett sätt att fortsätta kontrollera eller misshandla modern och barnet. Bretan och Nilsson (2014) fann i sin studie att många barn har erfarenhet av att behöva avbryta umgänget för att umgängesföräldern blivit så våldsam att det innebär en fara att stanna kvar, vilket är en erfarenhet som gör att barnet inte vill ha fortsatt kontakt med umgängesföräldern.

Gruppen *nöjda och träffar umgängesföräldern ofta* består av nio barn. Merparten av barnen i denna grupp tillhör den yngre åldersgruppen, 7-12 år. Gemensam vårdnad är den vanligaste vårdnadsformen och de flesta barn bor tillsammans med båda föräldrarna, vilket förklarar varför barnet träffar umgängesföräldern ofta. Att dessa barn är nöjda kan bero på personkaraktäristiska hos umgängesföräldern eller att de blivit utsatta för mindre våld. Det kan också vara svårare att uttrycka sitt missnöje om man bor med båda föräldrarna, då man upplever det som att man inte har något annat val än att bo med dem eller då våldet fortfarande är pågående och man upplever situationen för skör för att försöka förändra den.

Hur samvarierar barnets umgängesfrekvens och nöjdhet med kontakten med ålder, kön, vårdnadssituation och våldets omfattning?

Ålder. Det finns inga signifikanta skillnader i ålder mellan grupperna *nöjda och träffas ofta*, *nöjda och träffas sällan eller aldrig*, *vill ha mer och träffas sällan eller aldrig*, och *vill ha mindre eller slippa och träffas sällan eller aldrig*. I två grupper är dock åldersfördelningen inte helt jämn. Den ena gruppen är *nöjda och träffas ofta*. I denna grupp är två tredjedelar av barnen i den yngre åldersgruppen. Den andra gruppen är *vill ha mindre eller slippa och träffas sällan eller aldrig*. I denna grupp är majoriteten av barnen i den äldre åldersgruppen. Resultaten visar alltså att yngre barn oftare är nöjda med umgängeskontakten och att äldre barn i större uträkning är missnöjda med kontakten, vilket kan förklaras av att äldre barn har större möjlighet och förmåga att uttrycka sin åsikt och inte är lika beroende av sina föräldrar som små barn är. För yngre barn är det dessutom svårare att förstå och hantera traumatiska upplevelser. Forskning har även funnit att det är vanligare att yngre barn, främst i förskoleåldern, normaliserar våldet som en strategi att hantera det (Weinehall, 1997). Även detta kan förklara varför det främst är äldre barn som vill förändra kontakten med umgängesföräldern.

Kön. Majoriteten av barnen i gruppen *vill ha mer och träffas sällan eller aldrig* och *vill ha mindre eller slippa och träffas sällan eller aldrig* är flickor. Det är alltså vanligare att flickor inte är nöjda med sin umgängessituation. Georgsson (2013) fann att

flickor som hade fortsatt kontakt med en våldsutövande pappa rapporterade fler psykiska problem än pojkar som hade fortsatt kontakt med umgängesföräldern. Flickor kan alltså må sämre av att ha kontakt med umgängesföräldern, vilket kan förklara varför det är flest flickor som vill ha mindre kontakt. Det förklarar dock inte att fler flickor även vill ha mer kontakt med umgängesföräldern. En tänkbar förklaring till det kan vara att flickor har en mer nyanserad bild av sin fader och kan se hans olika bra sidor samtidigt som de dåliga sidorna (Weinehall, 1997).

Vårdnad. Det finns inga signifikanta skillnader mellan de olika vårdnadsformerna mellan grupperna. Gemensam vårdnad är vanligast och gäller i 48 % av fallen, vilket innebär att umgängesföräldern har rätt till umgänge. Att modern har ensam vårdnad är näst vanligast, vilket gäller i 45 % av fallen.

I gruppen *nöjda och träffas sällan eller aldrig* är ensam vårdnad av modern den vanligaste vårdnadsformen. Det innebär att umgängesföräldern inte har rätt till umgänge, och kan förklara varför barnet träffar denne sällan eller till och med aldrig. Den näst vanligaste vårdnadsformen är gemensam vårdnad, vilket innebär att umgängesföräldern i detta fall inte efterfrågar umgänget som hen har rätt till.

I både gruppen *vill ha mer och träffas sällan eller aldrig* och *vill ha mindre eller slippa och träffas sällan eller aldrig* är gemensam vårdnad nästan dubbelt så vanligt som ensam vårdnad av modern. Det innebär att umgängesföräldern har rätt till umgänge, men att denne inte utnyttjar det. I gruppen *nöjda* kan det bero på antingen ointresse eller att modern motsätter sig det, och fadern då inte utnyttjar sin rätt till umgänge. I *vill ha mindre eller slippa* kan det bero på att umgängesföräldern inte efterfrågar umgänge, eller på att modern eller barnet motsätter sig det.

Våld. Vid jämförelse av hela undersökningsgruppen framkom att de blivit utsatta för mer fysiskt våld från fadern än från modern. Detta stämmer överens med de uppgifter från Brottsförebyggande rådet (2011) som visar att det främst är män som i polisanmälningar tas upp som misstänkta för barnmisshandel. Inom grupperna finns det däremot inga signifikanta skillnader mellan våldsutsatthet från modern och fadern.

Resultaten tyder på att våldet inte upphör bara för att fadern är ute ur bilden. Fler barn rapporterar våld från fadern när det gäller tidigare än det senaste året och fler barn rapporterar våld från modern under det senaste året. Detta resultat kan bero på flera anledningar. Dels verkar det som att formuläret CTS-C snappar upp även milt våld, till exempel att gapa och skrika på barnet. Dels är barn som är svåra att ta hand om och kräver stor föräldraförmåga är mer utsatta för våld än barn som kräver mindre förmåga utav föräldern. Vad som kommer först är svårt att avgöra, då beteendestörningar även är en konsekvens av att vara våldsutsatt. Forskningen gällande våldsutsatta mammors föräldraförmåga ger motstridiga resultat. Några studier pekar på att mammans förmåga att ta hand om barnet försämras i familjer där våld förekommer (Cohen, Hien & Batchelder, 2008; Levendosky & Graham-Berman, 2000), andra studier visar att mammor kan kompensera för otryggheten som uppstått skapat genom att öka sin omvårdnad (Levendosky, Huth-Bocks, Shapiro & Semel, 2003). Vissa studier pekar på att föräldraförmågan påverkas av huruvida våldet är pågående eller avslutat, och hur lång tid som förflutit sedan våldet skedde (Casaneuva, Runyan, Barth & Bradley, 2008). I en studie av Grip, Broberg och Almqvist (2010) fann man att våldsutsatta mammor skattade sin förmåga att styra och påverka sitt barn som låg och betydligt sämre än mammorna i referensgruppen, vilket alltså är en risk för att barnet ska vara fortsatt våldsutsatt.

Barnen i gruppen *nöjda och träffas sällan eller aldrig* har blivit utsatta för mindre våld från modern än de barn som är nöjda med att träffa umgängesföräldern ofta. Att barnet är nöjt med att träffa fadern ofta kan bero på att modern utsätter barnet för mer våld och att det då känns säkrare att ha båda föräldrarna i hemmet. Forskning har även visat att för misshandlade kvinnor är den primära strategin att anpassa sig (Lundgren, 2004), vilket borde gälla även barn som upplevt våld och kan förklara varför barn som är utsatta för mer våld ändå är nöjda med att träffa den förälder som utövat våldet.

Barnen i gruppen *vill ha mindre och träffas sällan eller aldrig* har blivit utsatta för mer våld från fadern (livstidsprevalens) än barnen i gruppen *vill ha mer och träffas sällan eller aldrig*. Barnen i gruppen *vill ha mindre* har dessutom blivit utsatta för mer psykiskt våld från fadern än barnen i gruppen *vill ha mer*. Utifrån detta kan man dra slutsatsen att det är mängden våld som påverkar huruvida barnet vill träffa umgängesföräldern eller inte. Barnet har tidigare erfarenheter av att utsättas för våld och är rädd att detta ska upprepas om hen träffar umgängesföräldern igen. Åsikten om umgänge beror alltså till stor del på våldsutsattheten.

Brister i studien

En brist i föreliggande uppsats är det stora bortfallet, som till största del beror på att informanten ofta har fyllt i endast delar av bedömningen, vilket gör informationen svår att använda som forskningsmaterial. I det ursprungliga urvalet ingick 139 informanter och i denna analys ingick endast 90 informanter. För att dra säkra slutsatser hade urvalet behövt vara större. Ytterligare en brist är att validitet och reliabilitet för formuläret CTS-C inte tidigare är testat för barn.

Att använda ett standardiserat formulär för att fråga barn och föräldrar om våld i hemmet har visat sig vara väldigt användbart, men det är svårt att komma ifrån att ett formulär sällan kan fånga upp problemets komplexitet. Det är även så att barn på grund av lojalitet mot föräldrarna inte alltid avslöjar våld även om de blir tillfrågade på ett strukturerat sätt.

Den mottagning på vilken data är insamlad har upptagningsområde som utgörs av stadsdelar med sociala problem och hög ohälsa och påminner om andra förorter i Sverige. Det är därför problematiskt att utgå ifrån att studiens resultat är överförbart till Sverige som helhet. Trots detta finns det anledningar till att göra studier på andra BUP-mottagningar, då ökad kunskap om patientens uppväxtmiljö underlättar diagnostik och behandling, bland annat på grund av att de problem som orsakas av barnmisshandel kan vara svåra att skilja från andra problem, såsom ADHD.

Konklusion

Denna uppsats huvudsakliga uppgift är att öka kunskapen om hur de våldsutsatta barn som kommer till den BUP-mottagning där studien är genomförd upplever kontakten med umgängesföräldern. Sammanfattningsvis visar det sig att det är få fall där våld förekommer och familjen bor tillsammans, men att det däremot förekommer många fall där våld har förekommit och mamman kommer till BUP med barnet. I

majoriteten av fallen har barnet inget umgänge med pappan och de flesta barn är nöjda med detta.

Referenser

- Almqvist, K., & Broberg, A. (2013). *Barn som bevittnat våld mot mamma – en studie om kvinnor och barn som vistas på kvinnojourer i Göteborg*. (2:a upplagan). Göteborg: Göteborgs stad.
- Andersson, G., Aronsson, K., Hessle, S., Hollander, A., & Lundström, T. (2004). *Barnet i den sociala barnvården*. Stockholm: Centrum för utvärdering av socialt arbete, Socialstyrelsen.
- Annerbäck, E-M. (2011). *Child physical abuse – characteristics, prevalence, health and risk-taking*. Linköping: Linköping Universitet, Department of clinical and experimental medicine.
- Arnell, A., & Ekblom, I. (2006). "och han sparkade mamma..." – Möte med barn som bevittnar våld i sina familjer (2:a upplagan). Stockholm: Rädda barnen.
- Bretan, J., & Nilsson, C. (2014). *Barn som upplever våld i sin familj – En deskriptiv studie baserad på resultat från risk-/skyddsbedömningar*. (Examensuppsats) Göteborg: Psykologiska Institutionen, Göteborgs Universitet.
- Broberg, A., & Hultmann, O. (2011). *Assessment and treatment in child- and adolescent psychiatry for children subjected to violence in their families – a randomized controlled study*. Project Plan.
- Broberg, A., & Hultmann, O. (2014). *Kartläggning och behandling inom BUP av barn som upplevt våld i sin familj – en randomiserad och kontrollerad studie*. Opublicerat manuskript.
- Brottsförebyggande Rådet. (2000). *Barnmisshandel – en kartläggning av polisanmäld misshandel av små barn. Rapport 2000:15*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande Rådet. (2009). *Våld mot kvinnor och män i nära relationer – Våldets karaktär och offrens erfarenheter av kontakter med rättsväsendet. Rapport 2009:12*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande Rådet. (2011). *Den polisanmälda barnmisshandeln – utvecklingen fram till 2009. Rapport 2011:16*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brännström, L. (2007). *Riskbedömningar i samband med utredningar om vårdnad, boende och umgänge*. Stockholm: Socialstyrelsen/Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete.
- Casaneuva, C., Martin, S., Runyan, D., Barth, R., & Bradley, R. (2008). Quality of maternal parenting among intimate-partner violence victims involved with the child welfare system. *Journal of Family Violence, 23*, 413-427.
- Cater, K., Å. (2007). Pappas våld mot mamma – Barns förståelse och komplexa offerskap. I M. Eriksson, *Barn som upplever våld*. (ss. 38-50). Stockholm: Gothia Förlag.
- Cater, Å., & Forssell, A, M. (2012). Descriptions of fathers' care by children exposed to intimate partner violence (IPV) – relative neglect and children's needs. *Child & family social work, 19*, 185-193.
- Chan, Y-C., & Yeung, J, W-K. (2009). Children living with violence within the family and its sequel: A meta-analysis from 1995-2006. *Aggression and violent behavior, 14*, 313-322.
- Christensen, E. (2007). Barn i familjer där mamma misshandlas. I M. Eriksson, *Barn som upplever våld*. (ss. 67-80). Stockholm: Gothia Förlag.
- Cohen, L. R., Hien, D. A., & Batchelder, S. (2008). The impact of cumulative maternal trauma and diagnosis on parenting behavior. *Child maltreatment, 13*, 27-38.

- Cyr, C., Euser, E. M., Barkermans-Kranenburg, M. J., & Van Ijzendoorn, M. H. (2010). Attachment security and disorganization in maltreating and high-risk families: A series of meta-analyses. *Development and psychopathology, 22*, 87-108.
- Eriksson, M. (2003). *I skuggan av pappa*. Stehag: Gondolin.
- Eriksson, M. (2006). *Mäns våldsutövande – barns upplevelser: En kartläggning av interventioner, kunskap och utvecklingsbehov*. Stockholm: Näringsdepartementet.
- Eriksson, M. (2007). Nordiska perspektiv på barn som upplever våld i sin familj. I M. Eriksson, *Barn som upplever våld*. (ss. 5-24). Stockholm: Gothia Förlag.
- Eriksson, M. (2009). *Barn, våld, familjerätt och kvinnojourarbete*. Stockholm: Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige.
- Evans, S. E., Davies, C., & DiLillo, D. (2008). Exposure to domestic violence: A meta-analysis of child and adolescent outcomes. *Aggression and violent behavior, 13*, 131-140.
- Fivush, R. (1998) Children's recollections of traumatic and nontraumatic events. *Development and psychopathology, 10*, 699-716.
- Ford, J. D., Gagnon, K., Connor, D. F., & Pearson, G. (2011). History of interpersonal violence, abuse, and nonvictimization trauma and severity of psychiatric symptoms among children in outpatient psychiatric treatment. *Journal of interpersonal violence, 26(16)*, 3316-3337.
- Forsberg, H., & Pösö, T. (2007). Rädsla, förvirring, glädje – barnets position vid övervakat umgänge. I M. Eriksson, *Barn som upplevt våld*. (ss.190-209). Stockholm: Gothia Förlag.
- Gambrill, E. & Shlonsky, A. (2000). Risk Assessment in Context. *Children and Youth Services Review, 22*, 813-837.
- Georgsson, S, A. (2013). "I try to think of something else": Childrens understanding of their situation and well-being when having experienced intimate partner violence. (Doktorsavhandling). Göteborg: Psykologiska institutionen, Göteborgs universitet.
- Grip, K., Broberg, A., & Almqvist, K. (2010). *Psykisk hälsa hos mammor som utsatts för våld av sin partner – före och efter deltagande i Bojens grupprogram (Delrapport 2)*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna barnhuset.
- Grych, J. H., Jouriles, E. N., Swank, P. R., McDonald, R., & Norwood, W. D. (2000). Patterns of adjustment among children of battered women. *Journal of consulting and clinical psychology, 68*, 84-94.
- Hedtjärn, G., Hultmann, O., & Broberg, A. (2009). Var femte mamma till barn i BUP-vård hade utsatts för våld. *Läkartidningen, 48*, 3242-3247.
- Hinkle, D. E., Wiersma, W., & Jurs, S. G. (2003). *Applied statistics for the behavioral sciences*. Boston: Houghton Mifflin.
- Holt, S., Buckley, H., & Whelan, S. (2008). The impact of exposure to domestic violence on children and young people: A review of the literature. *Child abuse & neglect, 32*, 797-810.
- Howell, K. H. (2011). Resilience and psychopathology in children exposed to family violence. *Aggression and violent behaviour, 16*, 562-569.
- Hultmann, O. (2012). Våld i nära relationer bland familjer som söker barn- och ungdomspsykiatrisk öppenvård: Förekomst och behandlares erfarenheter med att identifiera våldet. University of Gothenburg: Gothenburg.
- Hultmann, O. & Broberg, A. (in press). Family violence and other potentially traumatic interpersonal events among nine to 17-year-old children attending an outpatient psychiatric clinic. Manuskript inlämnat för publicering.
- Häll, L. (2004). *Offrer för våld och egendomsbrott 1978-2002. Rapport 104 i SCB-serien Levnadsförhållanden*. Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- Ijzendoorn, M. H., Schuengel, C., & Bakermans-Kranenburg, M. J. (1999). Disorganized attachment in early childhood: Meta-analysis of precursors, concomitants, and sequelae. *Development and psychopathology, 11*, 225-249.

- Jaffe & Crooks (Edleson, J. L., & Williams, O. J.) (2007). *Parenting by men who batter: New directions for assessment and intervention*. Oxford University Press, USA.
- Janson, S., Jernbro, C. & Långberg, B. (2011). *Kroppslig bestraffning och annan kränkning av barn i Sverige: en nationell kartläggning 2011*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna barnhuset.
- Kitzmann, K. M., Gaylord, N. K., Holt, A. R., & Kenny, E. D. (2003). Witnesses to domestic violence: A meta-analytic review. *Journal of consulting and clinical psychology, 71*, 399-352.
- Krug, E. G., Dahlberg, L. L., Mercy, J. A., Zwi, A. B., & Lozano, R. (eds). *World report on violence and health*. Geneva, World Health Organization, 2002.
- Levendosky, A. A. & Graham-Bermann, S. A. (2000). Trauma and parenting in battered women: An addition to an ecological model of parenting. *Journal of aggression, maltreatment & trauma 3*, 25-35.
- Levendosky, A. A., Huth-Bocks, A. C., Shapiro, D. L., & Semel, M. A. (2003). The impact of domestic violence on the maternal-child relationship and preschool-age children's functioning. *Journal of family psychology. 17*, 275-287.
- Lindell, C., & Svedin, C. G. (2001). Physical child abuse in Sweden: A study of police reports between 1986 and 1996. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology, 36(3)*, 150-157.
- Lundgren, E. (2004). *Våldets normaliseringsprocess*. Stockholm: Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS).
- Lyckner, B., & Metell, B. (2001). Pappans våld skadar barnen. I B. Metell, M. Eriksson, P. Isdal, B. Lyckner & M. Råkil. (red:er). *Barn som ser pappa slå* (ss. 28-45). Stockholm: Gothia Förlag.
- Maker, A. H., Shah, P. S., & Agha, Z. (2005). Child physical abuse – Prevalence, characteristics, predictors, and beliefs about parent-child violence in south asian, middle eastern, east asian, and latina women in the United States. *Journal of interpersonal violence, 20(11)*, 1406-1428.
- Metell, B. (2001). Att vara mamma och bli utsatt för våld. I B. Metell, M. Eriksson, P. Isdal, B. Lyckner & M. Råkil. (red:er). *Barn som ser pappa slå* (ss. 11-27). Stockholm: Gothia Förlag.
- Myers, J. E. B. (red.) (2001). *The APSAC handbook on child maltreatment* (2. ed.). Thousand Oaks, California: Sage Publications.
- Olaya, B., Ezpeleta, L., de la Osa, N., Granero, R., & Doménech, J. M. (2010). Mental health needs of children exposed to intimate partner violence seeking help from mental health services. *Children and youth services review, 32(7)*, 1004-1011.
- Olofsson, N., Lindqvist, K., Gådin, K. G., Bråbäck, L., & Danielsson, I. (2011). Physical and psychological symptoms and learning difficulties in children of women exposed and non-exposed to violence: A population-based study. *Int J public health, 56*, 89-96.
- Ormhaug, S. M., Jensen, T. K., Hukkelberg, S. S., Holt, T., & Egeland, K. (2012). Traumer hos barn – blir de gjemt eller glemt? Kartlegging av traumatiske erfaringer hos barn og unge henvist till BUP. *Tidsskrift for norsk psykologforening, 43(3)*, 234-240.
- Peterson, C. (1995). The preschool child witness: Errors in accounts of traumatic injury. *Canadian journal of behavioural science, 28*, 36-42.
- RFSL. (2008). *Våldsamt lika och olika – En skrift om våld i samkönade parrelationer*. Stockholm: RFSL.
- Roberts, J. (1988). Why are some families more vulnerable to child abuse? I K. Browne, C. Davies & P. Stratton, *Early prediction and prevention of child abuse*. (ss.43-56). Chichester: John Wiley & Sons.
- Rädda barnen. (2007). *Akta barnen – om våld mot små barn*. Stockholm: Rädda barnen.
- Röbäck, K. (2008). Barns vilja i verkställighet av umgängestvister. I M. Eriksson, Å. Källström Cater, G. Dahlkild-Öhman, & E. Näsman. (red:er), *Barns röster om våld – Att tolka och förstå* (ss. 120-236). Malmö: Gleerups.

- Röbäck, K. (2012). *Barns röster i vårdnadstvister – Om verkställighet och professionellas riskbedömningar*. Göteborgs Universitet: Institutionen för socialt arbete, Göteborg.
- Ryynänen, T., Alen, M., Koivumaa-Honkanen, H., Joskitt, L., & Ebeling, H. (2015). Implementations and outcome of child psychotherapy compared with other psychiatric treatments in a naturalistic clinical setting. *Nord J Psychiatry*, 69, 179-187.
- Sales, M. J., Fivush, R., Parker, J., & Bahrick, L. (2005). Stressing Memory: Long-term relations among children's stress, recall and psychological outcome following hurricane Andrew. *Journal of cognition and development*, 6, 529-545.
- Schiratzki, J. (2008). *Mamma och pappa inför rätta*. Uppsala: Iustus Förlag.
- Schiratzki, J. (2014). *Barnrättens grunder* (5:e upplagan). Lund: Studentlitteratur.
- Schluter, P. J., & Paterson, J. (2009). Relating intimate partner violence to health-care utilisation and injuries among Pacific children in Aukland: The Pacific Islands families study. *Journal of Paediatrics and child health*, 45, 518-524.
- Socialstyrelsen (2009). *Socialtjänstens arbete med våldsutsatta kvinnor och deras barn*. Socialstyrelsen: Stockholm.
- SOU 2001:72. *Barnmisshandel – att förebygga och åtgärda*. Stockholm: Slutbetänkande av Kommittén mot barnmisshandel. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.
- Straus, M. A., Hamby, S., Finkelhor, D., Moore, D. W., & Runyan, D. (1998). Identification of child maltreatment with the Parent-Child Conflict Tactics Scales: Development and psychometric data for a national sample of American parents. *Child abuse & neglect*, 22(4), 249-270.
- Tingberg, T. (2012). *Socialtjänstens barnskyddsarbete – En studie av socialsekreterares riskbedömningar avseende barns om utsätts för våld eller sexuella övergrepp i hemmet*. Opublicerat vetenskapligt arbete i socialt arbete, 30 hp, Göteborgs universitet: Institutionen för socialt arbete, Göteborg.
- Weinehall, K. (1997). *Att växa upp i våldets närhet – Ungdomars berättelse om våld i hemmet*. Akademisk avhandling, Umeå Universitet: Pedagogiska institutionen, Umeå.
- Wolfe, D. A., Crooks, C. V., Lee, V., McIntyre-Smith, A., & Jaffe, P. G. (2003). The effects of children's exposure to domestic violence: A meta-analysis and critique. *Clinical child and family psychology review*, 6(3), 171-187.
- Överlien, C. (2007). Barn som upplever pappas våld mot mamma – vad säger forskningen? *Nordisk socialt arbeid*, 4, 238-250.
- Överlien, C., & Hydén, M. (2009). Children's actions when experiencing domestic violence. *Childhood*, 16, 479-496.